

УДК 373.67:78

[https://doi.org/10.31652/3041-1017-2023\(2\)-04](https://doi.org/10.31652/3041-1017-2023(2)-04)

Розвиток музичних здібностей молодших школярів засобами інструментального музикування

Катерина Кушнір та Діана Нагорна

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

Статтю присвячено проблемі розвитку музичних здібностей молодших школярів у процесі інструментального музикування. Сьогодні активно відбуваються реформи у сфері освіти, метою яких є формування конкурентоспроможної, творчої особистості, здатної до самовизначення, самореалізації та самовдосконалення. Початкова школа є початком творчого розвитку особистості, тому вона повинна сприяти всебічному розвитку молодших школярів, їх талантам, здібностям і важливу роль у реалізації цих завдань слід відвести саме музичному мистецтву.

У статті акцентується увага на пошуку шляхів активізації розвитку музичних здібностей та постійному вдосконаленні методики музичного виховання молодших школярів у процесі різноманітної музичної діяльності, а особливо в процесі інструментального музикування на елементарних музичних інструментах. Розглянуто інструменти без певної висоти звуку: барабан, бубон, трикутник, тарілки тощо, а також клавішно-електронні: синтезатор, цифрове піаніно (інструменти з нефіксованим налаштуванням). Розкрито методики організації навчання на таких інструментах та їхній вплив на розвиток молодших школярів. Висвітлено результативність, ефективність, корисність та перспективність використання гри на музичних інструментах у процесі виховання, навчання й активізації музичних здібностей молодших школярів. Зазначено, що інструментальне музикування є важливим засобом розвитку музичних здібностей та сприяє різноманітному розвитку особистості молодшого школяра. Підтверджено, що через вивчення інструментальної музики учні розвивають свій слух, координацію рухів, концентрацію та творчі навички, а також навчаються виразно виконувати музику, розуміти музичні засоби виразності та передавати емоції через музику. Визначено необхідність та доцільність навчання молодших школярів грі на музичних інструментах.

Ключові слова: музичні здібності, молодші школярі, інструментальне музикування

UDC 373.67:78

[https://doi.org/10.31652/3041-1017-2023\(2\)-04](https://doi.org/10.31652/3041-1017-2023(2)-04)

Development of musical skills of younger school students through instrumental music making

Kateryna Kushnir and Diana Nahorna

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine

Abstract

The article is devoted to the problem of developing musical abilities of younger schoolchildren in the process of instrumental music making. Today, reforms are actively taking place in the field of education, the purpose of which is the formation of a competitive, creative personality capable of self-determination, self-realization and self-improvement; promote his comprehensive development, talents, abilities, competences, creativity and curiosity. Therefore, a modern school should ensure the formation of such a personality, and an important role in the implementation of these tasks should be assigned to the art of music.

The influence of instrumental music-making on the development of abilities, the formation and improvement of musical hearing and skills, emotional and conscious perception, expressiveness, improvisational development, a deep sense of music, aesthetic, patriotic and musical education of younger schoolchildren in modern education is considered. Attention is focused on finding ways to activate the development of musical abilities and constantly improving the methodology of musical education of younger schoolchildren in the process of various musical activities, and especially in the process of instrumental performance on elementary musical instruments.

A certain number of elementary musical instruments are considered, both conventional (instruments without a certain pitch: sticks, bars, box, drum, tambourine, triangle, plates, brushes, spoons), and electronic (keyboard-electronic, instruments with non-fixed tuning). Methods of organizing training using such tools and their impact on the development of younger schoolchildren. The need and expediency of teaching younger schoolchildren to play musical instruments is determined. The focus is especially acute on modern musical instruments, such as: electric guitar, synthesizer, drums, etc. The effectiveness, efficiency, usefulness and perspective of using musical instruments in the process of education, training and activation of musical abilities of younger schoolchildren are revealed. Ways and methods of promoting the development of various musical abilities of younger schoolchildren through instrumental performance, such as: musical ear, technical skills, emotional perception, musical creativity, joint musical interaction, self-discipline, responsibility.

Keywords: musical abilities, younger schoolchildren, instrumental music making

Постановка наукової проблеми. Формування діяльнісного підходу до освоєння знань та активізація успішності учнів у різних музичних видах діяльності є центральною проблемою сучасної освіти. У національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті зазначено: «Головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку й самореалізації кожної особистості як громадянина України...», а в Законі України «Про загальну середню освіту» знаходимо: «Завданням загальної середньої освіти є формування особистості учня, розвиток його здібностей і обдарувань». Нові завдання шкільної освіти в Україні, що спрямовані на гуманізацію та демократизацію всього навчального процесу в школі, визначають нові

пріоритети навчання й виховання, потребують формування ініціативної особистості, здатної до раціональної творчої праці. Ми живемо у третьому тисячолітті, під час інтенсивного розвитку та комп'ютеризації всіх галузей науки та виробництва, глибоко усвідомлюємо незворотність демократичних змін, що відбуваються в суспільстві й освіті зокрема. Тому, не потрібно забувати про те, що сучасні діти не такі, якими були ми, отже, вони потребують від сучасного навчання чогось нового. Те, що було гарним учора, не є актуальним сьогодні [3, с. 3-4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток музичних здібностей дозволяє учням успішно проявити себе в різних видах музичної ді-

яльності та забезпечує усвідомлення особливостей музичної мови, що є основою формування в молодших школярів музичних смаків, інтересів і потреб.

У дослідженнях філософів, психологів та педагогів безпосередньо чи опосередковано розкриваються ті чи ті аспекти процесу розвитку здібностей людини (Я. Коменський, О. Лук, І. Песталоцці, Ж. Руссо, З. Фрейд та ін.).

Шляхи та методи формування й розвитку музичних здібностей досліджували А. Арісменді, Е. Башич, П. Вейс, Л. Венгер, В. Верховинець, М. Леонтович, А. Маслова, В. Морозов, Н. Орлова, К. Орф, Г. Ревеш, К. Стеценко, В. Шацька, Б. Яворський та ін.

Проблему розвитку сучасних музичних здібностей розглядали Т. Дорошенко, О. Лобова, О. Хижна та ін.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні розвитку музичних здібностей молодших школярів у процесі інструментального музикування.

Виклад основного матеріалу. Молодший шкільний вік вважається найвдалішим часом у розвитку особистості дитини. У цьому віці дитина дуже допитлива і готова до безлічі відкриттів та реалізації свого творчого потенціалу. Поринаючи у пізнання музичного мистецтва, дитина здатна широко і грамотно розкрити свої здібності, реалізувати свої ідеї та творчі плани, розкріпачити себе [7, с. 212]. Цей вік є важливим етапом загального розвитку дитини, який впливає на подальший розвиток її фізичних, інтелектуальних та музичних здібностей. Типовими психологічними особливостями молодших школярів є сприйнятливність, пластичність, чутливість, емоційність, образне мислення, які створюють найбільш сприятливі умови для розвитку естетичного ставлення до навколишнього світу, музики. Саме в цьому періоді закладається підготовка учнів до творчості. У цьому віці розвиваються уява, творче мислення, допитливість, спостережливість, здатність аналізувати, порівнювати, узагальнювати факти та робити висновки.

Видатний педагог К. Ушинський стверджував, що ніяке всебічне естетичне виховання в старших класах не зможе заповнити те, що було пропущено в ранньому віці. Він наголошував: «Учень – це не посудина, яку треба наповнити, а факел, який потрібно запалити» [2].

Культурно-виховна місія мистецтва спрямована на розширення кола спілкування й духов-

них обривів кожної людини, доповнення її реальним спілкуванням з героями художніх творів, через них – з видатними майстрами та їхніми сучасниками, а також на осягнення культурного сенсу різних епох, творчості народів і окремої особистості. Здійснення цієї місії мистецтва, проте, можливе лише у разі, якщо художній твір сприймається адекватно, з розумінням його змістовно-виразової сутності [1, с. 364]. Інструментальне музикування є важливою складовою формування музичних здібностей молодших школярів. Воно допомагає розвивати музичне розуміння, технічні навички, творчість та виразність. Ось декілька способів, якими інструментальне музикування сприяє розвитку музичних здібностей молодших школярів:

1. Розвиток слуху: гра на музичному інструменті допомагає учням розвивати слухову сприйнятливність та здатність розрізняти різні звуки, тембри та мелодії. Вони навчаються слухати уважно, розуміти музичні фрази та виконувати музику з правильним інтонаційним контролем.

2. Технічні навички: гра на музичному інструменті вимагає від учнів розвитку рухових навичок та координації. Вони навчаються виконувати різні технічні прийоми, які розширюють їхні можливості в ігровій та творчій діяльності.

3. Музична творчість: гра на інструменті стимулює творчу активність учнів. Вони можуть самостійно експериментувати зі звуками, варіювати мелодії та ритми, імпровізувати та створювати свої музичні композиції.

4. Спільна музична взаємодія: гра на музичному інструменті надає учням можливість спілкуватися та співпрацювати з іншими музикантами. Це сприяє розвитку навичок колективної гри, слухання та реагування на інших виконавців.

5. Емоційне сприйняття відіграє важливу роль у формуванні музичних здібностей молодших школярів через інструментальне музикування. Гра на музичному інструменті дозволяє учням відтворити свої почуття та емоції через музику. Вони навчаються передавати настрій та емоційну сутність музичних творів через своє виконання.

Інструментальне музикування допомагає молодшим школярам розуміти музику, як мову емоцій і виражати свої почуття через інтерпретацію музичних творів. Вони навчаються уважно слухати музику, розуміти її емоційну сутність та передавати ці емоції через свою гру.

Гра на музичному інструменті також сприяє розвитку емоційної виразності школярів. Вони

навчаються контролювати динаміку, темп, фразування та використовувати різні музичні прийоми для передачі різних емоцій. Це дозволяє їм стати більш виразними та відчувати глибоке сприйняття музичного матеріалу.

Емоційне сприйняття, яке розвивається через інструментальне музикування, також впливає на загальний розвиток учнів. Воно сприяє розкриттю творчого потенціалу, підвищує самосвідомість та самостверджувальність, розвиває емоційну інтелігенцію та сприйняття мистецтва в цілому.

Пошук шляхів активізації розвитку музичних здібностей свідчить про постійне вдосконалення методики музичного виховання молодших школярів у процесі різної музичної діяльності, а також під час інструментального музикування, гри на елементарних музичних інструментах.

Елементарні музичні інструменти можна умовно розділити на дві основні групи – інструменти без певної висоти звуку та звуковисотні інструменти, що охоплюють вісім підгруп. Сучасний шкільний інструментарій може мати таку структуру:

- інструменти без певної висоти звуку (палички, кастаньети, маракаси, бруски, коробочка, барабан, бубон, бубонці, румба, трикутник, тарілки, щітки, тріскачки, ложки);
- ударні, з певною висотою звуку (металофони, ксилофони);
- клавішні інструменти (дитячі роялі, піаніно);
- клавішно-електронні (дитячі органі, фамі, синтезатори);
- клавішно-пневматичні (гармоніка, баян, акордеон);
- духові язичкові (тріолу, симону, вермону);
- духові з стовпом повітря, що коливається (сопілка, флейта, блокфлейта, флейта пана, окаріна);
- струнні щипкові (дитячі гуслі, цитри, арфи);
- інструменти з нефіксованим налаштуванням (флексатон).

На інструментах без певної висоти звуку, електронних та інших елементарних музичних інструментах молодші школярі засвоюють навички гри, музикують як індивідуально, так і невеликим інструментальним складом, грають у дитячому оркестрі, пропонуючи свої елементи аранжування, звичайно, не без допомоги, методичної спрямованості та підтримки вчителя. Класна та позакласна інструментальна робота з учнями

активізує розвиток різних музичних здібностей та поступово настає період переходу кількості знань у якість.

Відповідно до формування сучасної системи універсальних навчальних дій, які можна згрупувати в чотири основні блоки – особистісні, регулятивні, пізнавальні, комунікативні – школярі стають «архітекторами та будівельниками» музично-освітнього процесу в інструментальній виконавській діяльності, де провідна роль молодших школярів у формуванні універсальних навчальних дій, безперечно, належить учителю.

Більша частина пісень, що вивчають учні в молодших класах, – це пісні, ігри, які, без сумніву, найкраще задовольняють природну потребу молодших школярів в активному русі. Для того, щоб учні не забували, а збагачували свої музичні уявлення про твори українського народного мистецтва, а також про твори українських класиків, з якими молодші школярі знайомляться, коли життєвий досвід дітей збагачується новими уявленнями, треба як можна більше ознайомлювати їх зі світом сприймання музики українських класиків, таких як: С. Гулак-Артемівський, М. Лисенко, М. Леонтович, С. Людкевич, Л. Ревуцький, Я. Степовий, К. Стеценко та ін. [6, с. 300-301].

Зауважимо, що стимулом інструментальної виконавської діяльності є усвідомлене сприйняття музики. Навчити дітей слухати музику – справа досить складна. Процес сприйняття музики молодшими школярами буде свідомим, коли є розуміння засобів музичної виразності, якщо в цьому допомагає вчитель, акцентуючи увагу учнів на ладовій основі, на тембрових та динамічних змінах – перед прослуховуванням музичного твору й дуже коротко – у процесі слухання. Словесний метод, як один із провідних методів у педагогіці, активізує процес естетичного сприйняття музики, сприяє освоєнню засобів музичної виразності, що, безсумнівно, ініціює розвиток музичних здібностей та спонукає до активізації інструментальної виконавчої діяльності.

Пробудження в школярів почуття творчої співучасті відповідає сутності та принципам проблемного навчання, що базується на наявних у школярів знаннях. З психолого-педагогічної точки зору проблемна ситуація представляє собою усвідомлений пошук, що породжується відповідністю, узгодженістю між наявними знаннями та тими, які необхідні для вирішення виниклого або запропонованого завдання при безпосередній участі вчителя.

І сприйняття музики, і виконавство, і творча діяльність тісно пов'язані з музично-пізнавальною діяльністю, яка дозволяє залучати дітей до знань нотної грамоти, освоювати закономірності музичної мови, грамотно втілювати звуки музики під час інструментального музикування, ігри на елементарних музичних інструментах. Усе це розширює кругозір учнів, дає можливість значно підвищити рівень виконавських навичок, розсуває горизонти творчої уяви, усвідомлення виразних можливостей інструментів у виконавській діяльності, що сприяє активізації розвитку різних музичних здібностей учнів під час уроків музики та в позакласній роботі.

Сучасний високий технічний рівень надав електронним музичним інструментам нові параметри. А. Є. Гімро зазначає: «синтезатор – дозволить розширити кругозір молодшого школяра, наблизити його слухові навички до нових здобутків сучасної музики» [4, с. 57]. Для молодших школярів створені відносно недорогі, але цікаві за виконавськими можливостями синтезатори. Наприклад, синтезатор для дітей Miles-3738 «Miles Electronic Keyboard» має діапазон три з половиною октави, тембри піаніно, органу, гітари, скрипки і так далі, автоматичні блоки ритмічних малюнків. На синтезаторі є можливість грати двоголосні мелодійні малюнки або музикувати під певний ритм. А головне, є можливість записувати написану учнем імпровізацію й прослуховувати її з бажаною зміною тембрів.

Також можна застосовувати інструментальну гру зі співом. Вона позитивно впливає на поступове підстроювання голосу до звуків інструмента. Професор В. Келлер (яка була колегою К. Орфа) зазначала: «Такого роду проспівування корисніше, ніж повторення звуків, заспіваних голосом, так як вимагають від дітей вміння перетворювати інструментальний звук на звук вокальний» [5, с. 75]. Відчуття унісона, що виникає при цьому, сприймається молодшими школярами із задоволенням, а слухо-вокальна координація налагоджується та закріплюється. Важливо, щоб учень відчув виразні можливості інструментів, навчився використовувати різноманітність їх тембрових фарб, розвивав свій внутрішній музичний слух.

Навчання гри на музичних інструментах, засвоєння навичок є основоположним для виконання музичних творів в ансамблі, в оркестрі та в

цьому напрямі інструментальної діяльності особливо важливість набуває знання нотної грамоти. Можливі варіанти, коли музичний твір, вивчений по нотах із групою учнів на позакласних заняттях, виконується ними в класі. Позакласні заняття активізують ансамблеві інструментальні імпровізації, які можуть бути різними. Задуму та характеру ритмо-мелодійних замальовок, за ансамблевим складом ритмічних та звуковисотних інструментів, сприяють удосконаленню різноманітних музичних здібностей.

Творчість, інтерес, захопленість, що супроводжують твір інструментальних фраз, спільне інструментальне музикування, імпровізації в інструментальних ансамблях різних складів, спільний твір акомпанементу до пісень, що вивчаються, формування співочого голосу, підкріплене контролюючими звуками добре налаштованих елементарних музичних інструментів, доброзичливість і компетентність учителя – усе це сприяє активному розвитку різноманітних музичних здібностей, формуванню музичної культури молодших школярів.

Результативність класних та позакласних занять із використанням інструментального музикування, гри в інструментальних ансамблях, у дитячому шкільному оркестрі дозволяють стверджувати про підвищення рівня «музичного фону» (В. А. Сухомлинський), а також про значущість інструментальної діяльності учнів задля активізації розвитку різних музичних здібностей у всіх молодих школярів.

Висновки. Отже, провівши дослідження, можемо стверджувати, що інструментальне музикування є важливим засобом розвитку музичних здібностей та сприяє різноманітному розвитку особистості молодшого школяра. Через вивчення інструментальної музики учні розвивають свій слух, координацію рухів, концентрацію та творчі навички. Вони також навчаються виразно виконувати музику, розуміти музичні засоби виразності та передавати емоції через музику. Крім того, інструментальне виконавство сприяє розвитку дисципліни, відповідальності та самодисципліни в молодших школярів, а також їхній соціальній взаємодії через спілкування та співпрацю в музичних ансамблях або оркестрах.

Перспективою подальшого дослідження може стати вивчення музичних здібностей учнів підліткового віку на уроках музичного мистецтва.

Список використаних джерел

1. Василевська-Скупа Л. П. Мистецька освіта як фактор розвитку національної культури. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2014., Вип. 37. С. 364-368.
2. Віртуальна подорож у педагогічне минуле – Костянтин Дмитрович Ушинський. <https://shorturl.at/girS2>
3. Виховання музичної культури молодших школярів: Навчально -методичний посібник. За заг. ред. Л. М. Ракітянської. Кривий Ріг: КДПУ, 2003. 156 с.
4. Гімро А. Є. Розвиток музичного слуху у молодших школярів у процесі електронного музикування. Музика у шкільництві. 2005. № 3. С. 57.
5. Келлер У. Запровадження «Музику для дітей». Система дитячого музичного виховання Карла Орфа. Л., 1970. С. 75.
6. Кушнір К. Пилипчук І. Вітчизняна музично-педагогічна спадщина українських композиторів як невід’ємна частина музичної культури молодших школярів. Молодий вчений. 2019. № 3 (67) березень. С. 299-302. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-63>
7. Панасюк Т. Ю., Газінська О. В., Червоний М. В. Впровадження педагогічних інноваційних технологій у процес музичної освіти молодших школярів // Актуальні питання гуманітарних наук : Зб. наук. пр. Випуск.60 Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2023, Т.3 С. 208-213. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-3-33>

References

1. Vasylevska-Skupa L. P. Mystetska osvita yak faktor rozvytku natsionalnoi kultury. Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy. 2014., Vyp. 37. S. 364-368 [in Ukrainian].
2. Virtualna podorozh u pedahohichne mynule – Kostiantyn Dmytrovych Ushynskyyi. <https://shorturl.at/girS2>
3. Vykhovannia muzychnoi kultury molodshykh shkoliariv: Navchalno -metodychnyi posibnyk / Za zah. red. L. M. Rakitianskoi. Kryvyi Rih: KDPU, 2003. 156 s. [in Ukrainian].
4. Himro A. Ie. Rozvytok muzychnoho slukhu u molodshykh shkoliariv u protsesi elektronnoho muzykuvannia // Muzyka u shkilyntsvi. 2005. № 3. S. 57 [in Ukrainian].
5. Keller U. Zaprovadzhenia «Muzyku dlia ditei» // Systema dytiachoho muzychnoho vykhovannia Karla Orfa. L., 1970. S.75.
6. Kushnir K. Pylypchuk I. Vitchyzniana muzychno-pedahohichna spadshchyna ukrainskykh kompozytoriv yak nevidiemna chastyna muzychnoi kultury molodshykh shkoliariv // Molodyi vchenyi. 2019. № 3 (67) berezen. S. 299-302 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-63>
7. Panasiuk T.Iu., Hazinska O.V., Chervonii M.V. Vprovadzhenia pedahohichnykh innovatsiinykh tekhnolohii u protses muzychnoi osvity molodshykh shkoliariv // Aktualni pytannia humanitarnykh nauk : Zb. nauk. pr. Vypusk.60 Drohobych : Vydavnychy dim «Helvetyka», 2023, T.3 S.208-213[in Ukrainian]. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-3-33>

Про авторів

Катерина Кушнір, кандидат педагогічних наук, доцент, e-mail: kusnirkaterina@gmail.com

Діана Нагорна, здобувач СВО «Магістр», e-mail: nagornadiana2310@gmail.com

About the Authors

Kateryna Kushnir, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, e-mail: kusnirkaterina@gmail.com

Diana Nagorna, Master's degree student, e-mail: nagornadiana2310@gmail.com